

Jerzy Cieřlik

Wyřsza Szkoła Przedsiębiorczości i Zarządzania im. L. Koźmińskiego

Nowoczesne technologie edukacyjne a „korzyści z zacofania”

Opracowanie nawiązuje do veblenowskiej teorii „korzyści z zacofania – latecomer advantage”, w myśl której kraje zacofane znajdują się w uprzywilejowanej sytuacji, gdyż mogą korzystać z najnowszych rozwiązań technologicznych, unikając błędów, jakie popełnili wcześniej poprzednicy. Autor formułuje tezę o możliwości znaczącego zniwelowania dystansu dzielącego polskie uczelnie od czołwki światowej w realizacji specjalistycznych programów edukacyjnych, poprzez umiejętne wykorzystanie nowoczesnych technologii informacyjnych. Teza ta ilustrowana jest na przykładzie wdrażanego przez autora programu dydaktycznego Uruchomienie nowego biznesu. Prezentowane są możliwości, jakie stwarzają technologie informacyjne nie tylko w realizacji procesu dydaktycznego, ale również w zakresie współdziałania wykładowców, wymiany doświadczeń między studentami oraz monitorowania efektów programu w skali ogólnopolskiej.

Pojęcie „korzyści z zacofania” – *latecomer advantage* wprowadził do literatury ekonomicznej Thorstein Veblen na początku ubiegłego stulecia. Analizując warunki i możliwości dołączenia krajów względnie zacofanych, jakimi w tym czasie były Niemcy i Japonia, do światowej czołwki potęg przemysłowych, Veblen wskazywał, że kraje te znajdują się pod pewnym względem w szczególnie uprzywilejowanej sytuacji. Mogą, bowiem dokonać skoku cywilizacyjnego przyswajając sobie nowoczesne rozwiązania technologiczne z pominięciem etapów pośrednich, ponosząc przy tym znacznie niższe koszty wdrożenia, w porównaniu do tych, jakie ponieśli pionierzy¹. Asymilacja nowoczesnych technologii jest łatwiejsza ze względu na możliwość skorzystania z doświadczeń wdrożeniowych krajów wysoko uprzemysłowionych. W drugiej połowie ubiegłego stulecia odwoływano się do kategorii „korzyści z zacofania” w ramach dyskusji na temat możliwości wydzwignięcia się z zacofania tzw. Trzeciego Świata – krajów Azji, Afryki i Ameryki Łacińskiej².

Odwołanie się do kategorii „korzyści z zacofania” w odniesieniu do kwestii wykorzystania nowoczesnych technologii w edukacji na poziomie akademickim ma na celu zwrócenie uwagi na

¹ T. Veblen, *Imperial Germany and Industrial Revolution*, Viking Press, New York 1915, reprint 1939; T. Veblen, *The Opportunity of Japan*, „Journal of Race Development” 1915, t. 6, czerwiec.

² Szerzej na temat współczesnej interpretacji teorii „korzyści z zacofania R. Perkins, E. Neumayer, *International Technological Diffusion, Latecomer Advantage and Economic Globalization: A Multi-technology Analysis*, „Annals of the American Association of Geographers” 2005, t. 95, nr 4.

szczególne warunki, w jakich znajdują się kraje byłego obozu komunistycznego. Oto wiedza i doświadczenie dotyczące organizacji procesu dydaktycznego i metod nauczania, będące efektem wieloletniej pracy najwyższej klasy dydaktyków stoją przed nami otworem. Dotyczy to także efektywnego wykorzystania w procesie dydaktycznym nowoczesnych technologii informatycznych i telekomunikacyjnych (ICT). Technologie te nie tylko usprawniają proces dydaktyczny, ale równocześnie wymuszają swoiste otwarcie informacyjne, gdyż ograniczenie dostępu do zasobów materiałów dydaktycznych wymaga dość skomplikowanych zabiegów i staje się mało praktyczne³.

Proces asymilacji pochodzących z zagranicy nowoczesnych metod dydaktycznych z wykorzystaniem technologii ICT w polskiej społeczności akademickiej niewątpliwie postępuje, choć trudno aktualnie oszacować skalę tego zjawiska. Czy jednak jest możliwa realizacja bardziej ambitnego celu: dokonanie skokowej zmiany i w efekcie radykalne zmniejszenie dystansu dzielącego nas do ścisłej światowej czołówki, czyli pełne zdyskontowanie „korzyści z zacofania”? W skali całego sektora edukacji na poziomie akademickim byłoby to zadanie niezwykle trudne i niemożliwe do osiągnięcia w krótkim czasie. Jest to, zdaniem autora niniejszego opracowania, w pełni możliwe, jeśli podejmiemy skoncentrowane działania w odniesieniu do konkretnych przedmiotów czy szerzej programów dydaktycznych. Poniżej przedstawiono konkretną propozycję sposobu dokonania takiej zmiany na przykładzie programu kształcenia studentów w zakresie uruchomienia nowego biznesu.

Kształcenie w dziedzinie przedsiębiorczości na poziomie akademickim – doświadczenia międzynarodowe

W skali globalnej sytuacja w tej dziedzinie jest dość klarowna. Absolutnym liderem są Stany Zjednoczone. Dokonania w tej dziedzinie to niewątpliwie jeden z ważniejszych, choć niewątpliwie mało spopularyzowanych, sukcesów amerykańskiego szkolnictwa wyższego na przełomie XX i XXI wieku. Dość przypomnieć, że w 1970 roku tylko 16 ośrodków akademickich w USA oferowało programy w dziedzinie przedsiębiorczości, podczas gdy w 2005 r. programy takie oferuje 1600 wyższych uczelni – nie tylko szkoły biznesu, ale także uczelnie techniczne, rolnicze itp⁴. Podstawowym przedmiotem w ramach oferty programowej był i pozostaje program dotyczący nowego biznesu (*new venture creation*). Realizacja wspomnianych programów doprowadziła do wyodrębnienia problematyki dynamicznej przedsiębiorczości i określenia jej specyfiki na tle funkcjonowania tradycyjnego *small businessu*. Dzięki realizacji wspomnianych programów dydaktycznych wykształcił się alternatywny model kariery absolwentów wyższych uczelni. Tak jak wcześniej najlepsi studenci znajdowali zatrudnienie w czołowych korporacjach, tak obecnie część z nich, zarażona bakcylem przedsiębiorczości, decyduje się na założenie

³ Coraz więcej instytucji naukowych wzorem MIT udostępnia swoje materiały edukacyjne za pośrednictwem Internetu osobom z zewnątrz, kierując się zasadą swobody dostępu do wiedzy i informacji naukowej. Bez wątplenia na takie decyzje mają wpływ praktyczne trudności w ograniczeniu dostępu przy zastosowaniu narzędzi sieciowych w dydaktyce.

⁴ Interesujący przegląd dorobku w zakresie kształcenia w dziedzinie przedsiębiorczości na poziomie akademickim zawierają ostatnio opublikowane artykuły J. Katza (J.A. Katz, *The Chronology and Intellectual Trajectory of American Entrepreneurship Education 1876 - 1999*, „Journal of Business Venturing” 2003, t. 18, nr. s. 283-300) i D. Kuratko (D.F. Kuratko, *The Emergence of Entrepreneurship Education: Development, Trends, and Challenges*. „Entrepreneurship Theory & Practice” 2005, wrzesień, s. 577-597).

własnego biznesu bezpośrednio po studiach. Kształcenie w skali masowej w dziedzinie przedsiębiorczości na poziomie akademickim niewątpliwie przygotowało grunt dla internetowego boom'u w końcu lat 90. ubiegłego stulecia.

Kształcenie w dziedzinie przedsiębiorczości jest także spektakularnym sukcesem biznesowym amerykańskiego szkolnictwa wyższego. Absolwenci tych programów, którym się powiodło w biznesie szczerze wspierają macierzyste uczelnie (tzw. fundowane katedry, profesury, centra badawcze). Ocenia się, że łączne środki przeznaczone na sponsorowanie programów przedsiębiorczości przez prywatny biznes przekroczyły sumę 440 milionów dolarów⁵.

Jeśli chodzi o wykorzystanie nowoczesnych technologii, to dominują formy łączące metody sieciowe z tradycyjnymi metodami (warsztaty w dużej grupie, praca w kilkusobowych zespołach, praca indywidualna studenta). Niektóre uczelnie wdrożyły programy oparte na *distance education*, z wykorzystaniem technologii sieciowych i telewizji.

W Europie Zachodniej zainteresowanie programami dydaktycznymi w zakresie przedsiębiorczości na wyższych uczelniach pojawiło się dopiero w ostatnich kilku latach. Jako przykład można podać, że pierwszy taki program w ojczyźnie Schumpetera został uruchomiony na Wiedeńskim Uniwersytecie Ekonomicznym dopiero w 2002 roku. Trzeba jednak odnotować bardzo szybki wzrost liczby uczelni oferujących takie programy, a prognozy wskazują wyraźnie, że ten dynamiczny wzrostowy trend będzie kontynuowany w przyszłości⁶. Pojawiło się szereg wyspecjalizowanych ośrodków akademickich (m.in. w krajach skandynawskich) nawiązujących poziomem do czołówki amerykańskiej. Jednak w większości europejskich szkół wyższych tego typu programy oferowane są zazwyczaj jako przedmioty dodatkowe (do wyboru). Ponadto w Europie brak jest wyraźnego zróżnicowania programów edukacyjnych dla tradycyjnego *small businessu* i programów dotyczących uruchamiania dynamicznych przedsięwzięć biznesowych, w pierwszej kolejności adresowanych do studentów i absolwentów wyższych uczelni.

Na tle Europy Zachodniej pozycja Polski i innych krajów postkomunistycznych kształtuje się nienajgorzej. Po 1990 roku nastąpiła wręcz eksplozja zainteresowania kształceniem w dziedzinie przedsiębiorczości, o czym może świadczyć chociażby liczba nowych szkół wyższych mających w nazwie słowo przedsiębiorczość. Na podstawie dostępnych informacji można stwierdzić, że poziom, zakres tematyczny i sposób realizacji programów dydaktycznych w tej dziedzinie realizowany przez poszczególne ośrodki akademickie jest dość zróżnicowany.

⁵ J.A. Katz, *The Chronology and Intellectual Trajectory of American Entrepreneurship Education 1876 - 1999*, „Journal of Business Venturing” 2003, t. 18, nr, s. 292.

⁶ Szerzej na temat kształcenia w dziedzinie przedsiębiorczości w wyższych uczelniach Europy Zachodniej patrz: K. Wilson, *Entrepreneurship Education at European Universities and Business Schools. Results of a Joint Pilot Study*. Brussels: European Foundation for Management Development, 2004.

Koncepcja programu dydaktycznego n.t. uruchomienia nowego biznesu

Nawiązując do idei skokowej zmiany jakościowej i zniwelowania dystansu dzielącego nas od edukacyjnej czołówki – uczelni amerykańskich oraz wybranych ośrodków zachodnioeuropejskich – zdaniem autora takie szanse istnieją, przy spełnieniu następujących warunków:

- działania zostaną skupione wokół konkretnych programów (przedmiotów);
- zostaną w sposób efektywny wykorzystane nowoczesne technologie edukacyjne;
- do współpracy włączą się wykładowcy z różnych ośrodków akademickich, w tym także z uczelni nieekonomicznych.

Program/przedmiot „Uruchomienie nowego biznesu”

Jest to program wyraźnie adresowany do studentów i absolwentów zainteresowanych uruchomieniem dynamicznych przedsięwzięć biznesowych. W świetle aktualnych tendencji na rynku pracy potrzeba takiego programu wydaje się oczywista. W nawiązaniu do doświadczeń amerykańskich, realizacja programu powinna pomóc w przygotowaniu alternatywnego modelu kariery zawodowej po studiach – uruchomienia własnego ambitnego biznesu, gdzie absolwenci mogliby w pełnym zakresie wykorzystać wiedzę zdobytą w trakcie studiów. Z założenia program byłby adresowany do studentów wszystkich kierunków, nie tylko ekonomicznych.

Idea wspomnianego programu zrodziła się na początku 2004 roku – po powrocie autora niniejszego opracowania do pracy naukowo-dydaktycznej po 13-letniej przygodzie z biznesem. Zebrane doświadczenia biznesowe zostały wykorzystane w przygotowanej koncepcji merytorycznej i realizacyjnej programu.

Wortal edukacyjno-doradczy

W przypadku projektowania platformy technologicznej bardzo przydatne okazały się wcześniejsze doświadczenia biznesowe, a zwłaszcza kontakty i współpraca ze środowiskiem informatyków. W procesie testowania pilotażowej wersji programu w Wyższej Szkole Przedsiębiorczości i Zarządzania im. L. Koźmińskiego, koncepcja technologiczna ewoluowała od witryny internetowej wspomagającej proces dydaktyczny po bardziej rozbudowaną platformę, którą można określić jako wortal edukacyjno-doradczy⁷. Architektura wortalu oparta jest na serwerze aplikacji i bazie danych, a interfejs użytkownika jest automatycznie generowany na podstawie zgromadzonych danych.

Podstawowe funkcje wortalu jako narzędzia wspierającego proces dydaktyczny, to:

- klasyczna obudowa wykładanego przedmiotu (dodatkowe materiały, testy, narzędzia do realizacji poszczególnych faz projektu itp.). Dostęp online do pakietu narzędziowego jest bardzo istotny, gdyż realizacja programu dydaktycznego opiera się na opracowanej przez autora metodologii identyfikacji, analizy i opracowania szans biznesowych, w połączeniu

⁷ Projekt i oprogramowanie wortalu zostało zrealizowane przez M2 NET S.A.

- z rozwiązywaniem praktycznych kwestii związanych z uruchomieniem i prowadzeniem biznesu;
- możliwość prowadzenia zajęć z wykorzystaniem wortalu przez wielu wykładowców z różnych ośrodków akademickich, z możliwością konfiguracji zawartości informacyjnej poszczególnych modułów do indywidualnych potrzeb prowadzącego;
 - możliwość realizacji programu w dwóch wersjach językowych;
 - dedykowany (z kontrolowanym dostępem) moduł dla wykładowców zawierający dodatkowe materiały, testy oraz forum dyskusyjne, umożliwiające wymianę doświadczeń i poglądów;
 - baza materiałów, w której na bieżąco byłyby gromadzone różne materiały dydaktyczne (informacje o firmach, studia przypadku, artykuły prasowe itp.). Baza byłaby dostępna dla wykładowców jako pomoc w przygotowaniu i realizacji programów dydaktycznych. Z zasady materiały dotyczyłyby warunków polskich i praktycznych doświadczeń biznesowych w naszym kraju;
 - dedykowane strony umożliwiające pracę studentów w małych grupach nad konkretnymi projektami (z ograniczonym dostępem ze względu na ochronę danych dotyczących konkretnych projektów);
 - możliwość włączenia się online w proces dydaktyczny dodatkowych osób, poza wykładowcą. W konkretnym przypadku programu *Uruchomienie nowego biznesu* bardzo przydatne okazało się włączenie zawodowego konsultanta, który oceniał projekty, przekazywał autorom uwagi itp.;
 - moduł doradczo-konsultacyjny dla uczestników szkolenia, którzy uruchomili własny biznes, umożliwiający wymianę doświadczeń między „absolwentami” oraz udzielanie pomocy doradczej w najtrudniejszej fazie rozruchu. Ponieważ zarówno doświadczenia międzynarodowe, jak i doświadczenia autora w realizacji kilku edycji programu wskazują na ograniczoną liczbę dobrych pomysłów, prowadzących do uruchomienia ambitnych przedsięwzięć biznesowych, wspomniany dedykowany moduł wortalu powinien funkcjonować w skali ponaduczelnianej (regionalnej względnie ogólnopolskiej).

Współpraca zainteresowanych wykładowców z różnych ośrodków akademickich

Wykładowcy zainteresowani realizacją programu dydaktycznego *Uruchomienie nowego biznesu*, według przedstawionej koncepcji i z wykorzystaniem wortalu edukacyjno-doradczego, uzyskaliby dostęp do materiałów i aplikacji informatycznych. Mogą to być zarówno doświadczeni wykładowcy, jak i przedstawiciele młodej kadry, poszukujący dla siebie obszaru specjalizacji dydaktycznej, a także badawczej. Autor ma nadzieję, że wśród wykładowców znajdą się chętni nie tylko do wymiany doświadczeń, ale także skłonni do współpracy w celu przygotowania kolejnych, udoskonalonych wersji programu.

Stan przygotowań do uruchomienia programu

Koncepcja programowa i realizacyjna była testowana przez autora przez ostatnie 2 lata w ramach prowadzenia dydaktyki w Wyższej Szkole Przedsiębiorczości i Zarządzania im. L. Koźmińskiego. W tym okresie była również weryfikowana funkcjonalność wortalu⁸. Po wprowadzeniu niezbędnych zmian i rozbudowaniu o dodatkowe moduły wortal będzie gotowy do użytkowania przez większą grupę wykładowców na początku 2006 r.

W myśl oryginalnej koncepcji program dydaktyczny *Uruchomienie nowego biznesu* miał być realizowany bez podręcznika w formie „papierowej”, ze względu na fakt, że cały materiał dydaktyczny został zamieszczony na wortalu. Tymczasem doświadczenia zachodnie dowodzą, że wykorzystanie narzędzi sieciowych nie eliminuje podręcznika „pisanego”. Oczekują tego także nasi studenci. Aktualnie podręcznik do wspomnianego programu jest w przygotowaniu i jest szansa, że ukaże się w pierwszej połowie 2006 r.

Uwagi końcowe

Szczupłe ramy niniejszego opracowania nie pozwalają na analizę wielu szczegółowych kwestii związanych z uruchomieniem prezentowanego programu dydaktycznego z wykorzystaniem technologii sieciowych. Poniżej zasygnalizowano najważniejsze z nich:

Swoboda dostępu do materiałów dydaktycznych zamieszczonych w wortalu

Przyjęta koncepcja opiera się na założeniu swobodnego dostępu do podstawowych materiałów dydaktycznych zamieszczonych w wortalu i korzystania z nich dla celów edukacyjnych przy jednoczesnym zachowaniu praw autorskich wspomnianych materiałów na warunkach licencji Creative Commons, dostępnej od kilku miesięcy także w wersji polskiej⁹. Natomiast dostęp do pewnych stron i modułów (przeznaczonych dla wykładowców, zawierających dane osobowe, dane projektów) byłby ograniczony za pomocą procedury logowania się z podaniem kodu dostępu.

Adresaci programu

Nie ma żadnych przeszkód, a wiele argumentów przemawia za tym, by w prezentowanym projekcie dydaktycznym uczestniczyli wykładowcy i studenci różnych typów uczelni – nie tylko uczelni ekonomicznych. Stworzona platforma technologiczna daje znakomite możliwości dla tworzenia międzyuczelnianych grup studentów, co działałoby stymulująco na kreatywność, a w konsekwencji na jakość generowanych pomysłów biznesowych. Jako środowisko uczelni ekonomicznych nie możemy pozostawać obojętni na to, w jaki sposób przyszli inżynierowie, technolodzy żywności, fizycy, a nawet artyści zostaną przygotowani do uruchomienia w przyszłości własnych, dynamicznych biznesów.

⁸ Z zawartością wortalu w wersji pilotażowej, dostępnej dla studentów można się zapoznać na stronie www.cieslik.edu.pl/koz. Należy wybrać przedmiot: *Jak uruchomić własny biznes*.

⁹ Szerzej na temat licencji Creative Commons patrz www.creativecommons.pl.

Koszty realizacji programu

Jak w każdym zaawansowanym przedsięwzięciu, nie sposób abstrahować od kosztów jego uruchomienia. Jeśli chodzi o początkowy „wkład inwestycyjny”, to zakłada się, że platforma technologiczna wortalu byłaby udostępniona nieodpłatnie wszystkim wykładowcom, którzy chcieliby realizować program *Uruchomienie nowego biznesu*, zgodnie z przyjętą koncepcją, przy akceptacji ramowych standardów realizacyjnych. Otwarta pozostaje natomiast kwestia bieżących kosztów eksploatacyjnych. W podstawowym wymiarze byłyby one stosunkowo niewielkie i można oczekiwać, że mogłyby być sfinansowane ze środków publicznych.

Podsumowując – w opinii autora wykorzystanie nowoczesnych technologii edukacyjnych stwarza możliwości dokonania jakościowych zmian i radykalnego zmniejszenia dystansu dzielącego nas od światowej czołówki w realizacji procesu dydaktycznego na poziomie akademickim. Warunkiem niezbędnym jest jednak koncentracja uwagi na konkretnych programach i przyciągnięcie do współpracy wykładowców z różnych uczelni i ośrodków akademickich na terenie kraju.

Bibliografia

J.A. Katz, *The Chronology and Intellectual Trajectory of American Entrepreneurship Education 1876-1999*, „Journal of Business Venturing” 2003, t. 18, nr, s. 283-300.

D.F. Kuratko, *The Emergence of Entrepreneurship Education: Development, Trends, and Challenges*. „Entrepreneurship Theory & Practice” 2005, wrzesień, s. 577-597.

R. Perkins, E. Neumayer, *International Technological Diffusion, Latecomer Advantage and Economic Globalization: A Multi-technology Analysis*, „Annals of the American Association of Geographers” 2005, t. 95, nr 4.

T. Veblen, *Imperial Germany and Industrial Revolution*, Viking Press, New York 1915, reprint 1939.

T. Veblen, *The Opportunity of Japan*, „Journal of Race Development” 1915, t. 6, czerwiec.

K. Wilson, *Entrepreneurship Education at European Universities and Business Schools. Results of a Joint Pilot Study*. Brussels: European Foundation for Management Development, 2004.

Abstract

The article refers to a Veblen's theory of "latecomer advantage" which states that developing countries diffuse new technologies faster than developed countries because they avoid mistakes which had already been made by the latter. The author states that Polish universities can reduce their distance to best academies through a skilful use of new technologies. The statement is supported by an example of a didactic programme "New venture creation" which is being implemented by the author. It presents new possibilities generated by information technologies not only in the didactic process but also in academics' cooperation, exchanging experiences among students and monitoring the effects of the programme throughout Poland.

Nota o autorze

Autor jest profesorem Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości i Zarządzania im. L. Koźmińskiego. W latach 1971-1990 pracownik naukowo-dydaktyczny SGPiS (SGH). W okresie 1990-2003 Członek Zarządu, a w latach 1996-2000 Prezes Zarządu Ernst & Young w Polsce. Aktualne zainteresowania dydaktyczne i badawcze dotyczą przedsiębiorczości, innowacyjności i internacjonalizacji polskich przedsiębiorstw.